

Uzan olayından alınacak dersler veya iktisatçılar için araştırma konuları (I-II-III)

2005-03-29 15:09:12

Uzan Ailesi'nin mal varlıklarına el konması ve bu çerçevede gelişen olaylar son 10 aylık gündemin değişmez bir parçası. Gazetelerde bu konuya ilişkin bir yazının yayınlanmadığı gün yok gibi. Yazılan birçok konuda henüz hiçbir mahkeme kararı olmamasına, hatta davaların başlamamasına rağmen, Uzanlar basın ve hükümet tarafından yargılanıp suçlu bulundu ve cezalandırıldı bile. Bugün, Uzan Ailesi'nin siyasi ve ekonomik rakiplerinin egemenliğindeki enformasyon kanallarının da etkisiyle ciddi biçimde manipüle edilen olayların (geçen gün sanırım Rauf Tamer bu konudaki haberleri Adnan Menderes hakkındaki Köpek Davası, Bebek Davası haberlerine benzetmişti) önümüzdeki yıllarda araştırmacılar tarafından soğukkanlı bir analizinin yapılacağına eminim. O zaman Türkiye'deki siyaset, ekonomi, basın ve hukuk yapısına ilişkin bugün düşündüğümüzden farklı, önemli bulgulara varılacaktır. Bu yazıda konunun iktisadi boyutuna ilişkin birkaç konuya değineceğim. Tabi her ne kadar iktisadi desem de ekonomi, siyaset, basın ve hukuk hepsinde iç içe geçmiş durumda. Kuşkusuz bu konuda yazılanlar bunlarla sınırlı değildir. Yayın organlarında suçlanan tarafa daha fazla söz hakkı verilmesi başka konuları da tartışmaya açacaktır. Belki birileri bu konuları araştırıp daha detaylı (hatta benimkinin tersi) sonuçlara ulaşacaktır.

1. Bankacılık sistemi ile reel kesim arasındaki organik bağlar ortadan kalkmadıkça daha çok banka batar çok kaynak israf olur.

Kötü duruma düşen her bankadan sonra sanki bu ilk defa oluyormuş, hiç bilinmeyen ve beklenmeyen bir olaymış gibi bir gürültü kopuyor. Gale yana gelmiş kitleler 'hortumcu' patronu asmak için iplerini yağlamaya başlıyorlar (sanki ülkemde herkes süttan çıkmış ak kaşık). Düşünüyor ki 'hortumcuları' cezalandırırsak dirlik düzenlik kurulacak. Ama bir bakıyorsunuz yenileri türemiş. Bu durum sivrisinekleri öldürerek sıtmayla mücadele etmeye benziyor. Ama bataklık kurutulmadığı sürece hastalığı yok etmek mümkün değil.

Türkiye'deki iş dünyasına ilişkin yapılan her analizde 'Holding Bankacılığı' diye bir kavramdan söz ediliyor. Bu yıllardır var olan ve yakın zamana kadar yasal bir olgu. Bu sistemde bankalar aracılığıyla grup şirketlerine ucuz kaynak aktarılıyor. Bu sistemin ekonomik yapının etkinliğini azalttığı bilinen bir gerçek çünkü, kaynaklar piyasada daha iyi yatırım fırsatları dururken daha riskli bile olsa grup şirketlerine gidiyor. Ayrıca yumurtalar farklı kefelere konmadığı için grup şirketlerinden birinin bile kötüye gidişi hem bankayı hem de ekonomiyi zora sokabiliyor.

Türkiye'de bu sorunu aşmak için, özellikle de dış baskılarla, bazı hukuki düzenlemeler yapıldı. Bu tip bankaların grup şirketlerine verebileceği kredilere bazı sınırlamalar getirildi. Ancak şirketler çapraz kredilerle, kurdukları naylon şirketler aracılığıyla grup şirketlerine kaynak aktarmaya devam ettiler. Aslında bu kaçınılmaz bir sonuç. Düşünsenize cebinizde bir çocuğun eğitimine ömür boyu yetecek bir kaynak var. Bu kaynağı iki türlü kullanmanız mümkün: Ya, çok akıllı olan ve eğitim aldığı takdirde topluma daha büyük bir katkı yaratacak olan komşunun çocuğunuza vereceksiniz, ya da onun kadar kafası çalışmayan kendi çocuğunuza

vereceksiniz (toplumsal katkıyı feda edeceksiniz). Hangisini seçerdiniz? İnaniyorum ki büyük çoğunluk ikinci seçeneği tercih edecektir. Hatta bunu yapmanız kanunlarla engellese bile her türlü riski göze alıp kaynağı kendi çocuğuna vermeye çalışacaktır. İşadamlarının da başka türlü davranmasını bekleyemeyiz.

'Hortumculuğu' önlemenin tek yolu bankacılık yapanların başka işlerle uğraşmasını engellemektir. Aksi yönde önerilen ara çözümler sorunu ortadan kaldırmayacak sadece daha yaratıcı yöntemlerle kaynakların grup şirketlerine aktarılmasına yol açacaktır. (Popülizm sevdalıları, menfaatperestler oluşan koro ısrarla bankalardan alınan paranın yatılara yatırıldığını iddia etmekte, bendeyoksakimsedeolmasından oluşan geniş bir çoğunluk da bu fikri desteklemektedir. Halbuki bankalardan 'hortumlandığı' söylenen miktar milyar dolarla ölçülmektedir. Bu kadar para yat almakla bitmeyecek bir paradır. Bir kişi 1-2 taneden fazla yatı ne yapsın? Ayrıca ben yat alan hırsız gecekondu yapan hırsıza tercih ederim. Hiç olmazsa göz zevkimi bozmuyor.)

2. Regülasyon otoritelerinin bağımsızlığı mümkün mü ya da onlara gerçekten ihtiyaç var mı?

Bankalarla, mudiler (daha genel olarak, borç alanlarla, borç verenler) arasında bir enformasyon asimetrisi mevcuttur. Mudilerin, bankalara verdikleri paranın yatırıldığı projelere ilişkin enformasyona sahip olmaları çok maliyetlidir. Enformasyon maliyetli olmasa bile mudilerin çok büyük bir kısmı bu projeleri değerlendirecek bilgi birikimine sahip değildir. Bu nedenle mudiler para yatıracakları bankalar arasında hatalı bir tercih yapma riskiyle karşı karşıyadırlar. Bu sorunun bir şekilde aşıldığını varsaysak bile, mudiler için, bankaların kendilerinden topladıkları paraları vaat ettiklerinden farklı bir şekilde kullanmaları gibi bir ahlaki tehlike ortaya çıkabilir. Piyasalarda bu iki riskin mevcudiyeti finans piyasasının ortadan kalkmasına kadar varacak olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bunu önlemek amacıyla birçok ülkede bankacılık sistemini mudiler adına denetleyen regülasyon otoriteleri oluşturulmuştur. Ayrıca her şeye rağmen sorunlar yaşanırsa bankacılık kesimine olan güvenin sürdürülmesini sağlayacak sigorta sistemleri kurulmuştur. Türkiye'de de BDDK ve TMSF bu işlevleri yerine getirmektedir (mi?). Bu kurumların hem bağımsızlığı hem etkinliği sürekli tartışılmaktadır.

Yeniden İmar Bankası olayına dönersek. İmar Bankası'ndan grup şirketlerine usulsüz kredi verildiği yönünde güçlü kanıtlar mevcuttur ('güçlü kanıtlar mevcuttur' diyorum çünkü bu yazının yazıldığı tarihte hükümet ve basın Uzan Ailesini yargılayıp mahkum etmiş olmasına rağmen, İmar Bankası davası henüz başlamamıştır). Bankaları denetlemekle görevli olan BDDK'nın İmar Bankası yönetim kurulunda bir temsilcisi olmasına rağmen yıllarca durum fark edilememiştir. Durum, Çukurova ve Kepez'e el konulmasının ardından (bazı yayın organlarının da desteğiyle) bankadan yoğun para çekmelerin başlamasının ardından banka yöneticilerinin yönetimden ayrılıp yerlerine regülasyon kurumunun atadığı yöneticilerin geçmesiyle anlaşılmıştır. Yine iddialara göre 'bağımsız' BDDK'nın temsilcileri bu durumu görmemeleri karşılığında Uzan ailesi tarafından maaşa bağlanmıştır.(Aslında bu yazının ağırlığı Uzan olayı olmasa Konya'da çöken apartmanda ya da depremde çöken binalarda neden sadece müteahhitlerin hapse atıldığını, o binayı denetlemekle mesul 'bağımsız' denetçilerden ise neden hiç sorulmadığını ele almak isterdim.)

Bu olaylar ertesinde hem BDDK hem de TMSF yöneticileri yeni hükümet tarafından değiştirilmiştir. (Bu arada Cem Uzan'ın iktidar partisinin en büyük siyasi hasımı olan Genç Parti'nin genel başkanı olduğunu belirtmekte yarar var). Yöneticileri iktidardaki parti tarafından atanan 'bağımsız' regülasyon kurumlarının ilk icraatlarından biri batık bankalardan tahsilatı hızlandırmak amacıyla çıkarılan (hukuki yönü çok tartışmalı olduğu iddia edilen) yeni

bir yasaya dayanarak Uzan Grubuna ait şirketlerin yönetimine el koymak olmuştur. Kendilerine sorulan sorular karşısında, kanunları uyguladıklarını söyleyen 'bağımsız' kurum yöneticilerinin neden uygulamaya dört senedir tahsilat yapılamayan bankalardan değil de son batan bankadan başladıkları anlaşılamamıştır.

Peki bu kurumlar olmasa ne değişecekti?

Şimdi size üç soru soracağım: 1) Çevrenizde hiç İmar Bankası kredi kartı kullanan var mı? 2) İmar Bankası'ndan kredi alıp ev veya otomobil alan var mı? 3) Ticaretle uğraşan ve İmar Bankası'ndan kredi alan bir yakınınız var mı? Ben bu soruları kime sorduysam hepsine hayır cevabı aldım. Muhtemelen sizin de cevabınız hayır. Peki bu banka topladığı parayı size vermiyor, bana vermiyor ise kime veriyor? Bu soruların cevabını bulmak için her yıl milyonlarca dolar para harcanan kurumlar mı oluşturmamız gerekiyor?

Vatandaş çeşitli enformasyon kanallarını kullanarak bankalar hakkında kendi değerlendirmesini yapmaktadır. Bana kalırsa mevduat sahibi İmar Bankası'nın gerçek raporunu (hem de gerçek değerini vererek) çoktan yazmıştı. Fakat mevduat sigortası bu tip değerlendirmelerin hepsinin rafa kalkmasına neden oldu. Çünkü bankanın riski ne olursa olsun mevduata devlet güvencesi vardı. Bu nedenle tasarruf sahipleri kendilerine en yüksek faiz veren bankaya gittiler. Yani batığın büyüklüğünün sebebi mevduat sigortasıdır.

Bu tip kurumlara eğer ihtiyaç var ise bunlar kendiliğinden piyasada oluşacaktır. Örneğin, buzdolabı alırken de bir enformasyon asimetrisi söz konusudur. Önemli bir kısmımız görüntü olarak birbirine benzeyen iki buzdolabından hangisinin iyi olduğunu değerlendirecek bilgiye sahip değiliz. Bu nedenle buzdolabı piyasası da yukarıda bankacılık için saydığımız risklerle karşı karşıyadır. Ancak her bir şirket marka itibarı sağlayarak ya da garanti vererek bu sorunu çözmektedir. Hiç kimsenin aklına da Buzdolabı Üreticilerini Denetleme Kurulu veya Buzdolabı Tüketicilerini Koruma Fonu kurmak gelmemektedir. Eğer bankacılık gerçekten bu tip kurumların oluşturulmasını gerektiriyorsa bankalar kendileri hakkındaki her türlü güvenilir enformasyonu üretecek ve bunu tasarruf sahiplerine iletecek mekanizmaları kuracaktır. Hatta kendi aralarında reasürans şirketleri gibi mevduatı sigorta edecek kurumlar oluşturacaklardır. Bu durumda, bankalardan biri batsa bile bankacılık sisteminin yükünü yine bankacılık kesimi çekecektir. Asıl sorun bunların devlet tarafından kurulmasıdır. Devletin işin içine karışmasıyla hem bu kurumların bağımsızlığına gölge düşmekte, hem de yükler devlete (vatandaşa) kalmaktadır.

Bu arada yahu 'BDDK, TMSF olmazsa bu sistem yürümez' diyenlere İhlas Finans vakasını göstermek isterim. Diğer bankalara benzer nedenlerle kötü duruma düşen İhlas Finans TMSF güvencesinde olmadığı için kendi tasfiyesini kendisi yürütmektedir. Böylece birisinin borcunu devletin yüklenmesi gibi bir saçmalık oluşmamıştır. Tasfiyenin yavaş sürdüğü söylenebilir ama buna kimsenin itiraz hakkı yoktur. Çünkü herkes İhlas Finans'ın sigorta dışında olduğunu bilmekteydi ve ona göre risk almışlardı (İmar Bankası'nda bunun tam tersi olmuştur. Bu ikinci yazıda ele alınacaktır)

3- Türkiye'de devlet belirsizliğin en önemli kaynaklarından biridir. Belirsizlik ekonomik etkinliğin düşmanıdır.

Bir ekonomide devlet iktisadi faaliyetlere ilişkin kuralları koyar, bu kurallara uyulmasını denetler, uymayanları cezalandırır. Türkiye'de ise devlet gücünü elinde bulunduranlar kuralları kendilerine göre sık sık değiştirmekte ya da kurallara kendileri uymamaktadır. Türkiye'deki iş hayatının kapsamlı bir analizini yaptığı kitabında (Devlet ve İşadamları,

İletişimi Yayınları) Ayşe Buğra devlet gücünü eline geçirenlerin bu gücü keyfi olarak (özellikle de kendi çıkarlarını korumak için) kullandığını örnekleriyle gösterir. Kitapta bu 'keyfiyetin' köklerinin Osmanlı'daki müsadere sistemine kadar dayandığı ifade edilmektedir. Buğra'nın bir önemli tespiti de işadamlarının keyfi uygulamalar karşısındaki davranışlarına ilişkindir. Yazara göre işadamları başkalarına devlet tarafından yapılan haksız davranışları tasvip etmeseler bile seslerini çıkarmamaktadırlar. Çünkü 'hepsinin ertesi gün devletle işi vardır'. Türkiye'deki keyfi devlet yönetimi anlayışının en adaletli yönü zengin fakir farkı gözetmeden tüm vatandaşları hedef almasıdır. Devlet, sadece kapitalistlerin değil, çalışanların da mülkiyetine keyfi saldırılarda bulunarak (MEYAK, Toplu Konut kesintilerine el koyarak, Tasarrufu Teşvik Fonu'nda biriken paralarını ciddi kayıplarla geri ödeyerek) sınıflar arasında bir fark gözetmediğini cümle aleme ispatlamıştır.

'Uzan Olayı'nda doğrudan Uzan Grubu'na ilişkin, bu bağlamda değerlendirilecek, davranışları Mustafa Erdoğan benden önce davranıp Açık Toplum dergisindeki 'Özgürlüklerimizin garantisi var mı?' başlıklı yazısında ele aldı. (Kendisine minnettarım. Çünkü beni bir zengin -hukukun garantisi altında olan- mülkiyet haklarının korunması gibi, Türkiye'de neredeyse vatan hainliği ile eş tutulan, bir eyleme girmekten kurtardı. Hele bugünlerde Uzan Ailesinin mülkiyet haklarının korunmasını talep etmek gerçekten cesaret işi. Ama gecekonducu 'garibanın' olmayan mülkiyetini savunmak serbest). O yüzden ben kendime daha fazla puan kazandıracak İmar Bankası mudileri konusunu ele alacağım. Ancak bu konuyla ilgili dikkatimi çeken bir hukuki soruna kısaca değinmek istiyorum.

Mustafa Erdoğan'ın belirttiği idari kararlarla mülkiyete el koyma davranışı son çıkartılan Bankacılık Yasası'na dayandırılmaktadır. Bu yasa, batık bankalardan yapılan tahsilatı hızlandırmak üzere hazırlanmış, bir tepki yasası ve gereke hukuk açısından gerekse bankacılık siteminin işleyişine getirebileceği zararlar açısından çok tartışmalı. Bu nedenle hem hukukçulardan hem de bankacılık kesiminden büyük tepki gördü. Ancak daha sonra bankacılık kesimin sesi birden kesildi ve kanun yürürlüğe girdi. Vahap Munyar 02.02.2004 tarihli Hürriyet gazetesinde bunun gerekçelerini anlatıyor. Munyar'ın yazdıklarından öğreniyoruz ki Bankalar Birliği yasaya şiddetle muhalefet ediyor. Ancak bakanla yapılan bir toplantıdan sonra görüşünü değiştiriyor. Toplantıda Adalet Bakanı bankacılık kesimi temsilcilerine özetle 'Merak etmeyin... Biz şu bankalardan parayı tahsil edelim sonra kanunda gerekli değişiklikleri yaparız' diyor. Bunun üzerine bankacılar itirazlarından vazgeçiyorlar. Bankalar Birliği etkili olamasa da gazetelerde çıkan haberler Uluslararası Para Fonu'nu (IMF) harekete geçiriyor, tasarıda bazı yumuşamalar oluyor ve yasalaşiyor. Munyar'a göre yine de yasaya 'intikam yasası' diyenler var.

Munyar'ın anlattıkları Buğra'nın tezleri ile neredeyse bire bir örtüşüyor. İktidar sahipleri istedikleri kişi ya da kişilere karşı geçici yasalar hazırlayabiliyor. (Bazıları burada tahsilatı hızlandırmak için böyle bir yasa çıkarıldığını iddia edebilir. Haklı da olabilir. Ancak gerçekten adil bir yasa ise neden yürürlükte kalmıyor ve gelecekte de uygulanmıyor? Yoksa hükümet sadece bugün batanlardan tahsilat yapıp gelecekte batacak olanlara göz mü yummayı düşünüyor? Yok eğer genel hukuk prensiplerine ve bankacılık sisteminin işleyişine darbe vuracak bir yasa ise neden bazılarında uygulanıyor?) Yine Buğra'nın belirttiği gibi yasayı tasvip etmeyen işadamları kendilerine dokunmayacağı garantisini aldıktan sonra seslerini çıkartmıyorlar. Muhtemelen hepsinin 'ertesi gün Ankara ile işi var'. Bence hepsinden kötüsü, bütün bunlar kapalı kapılar ardında bile olmuyor. Herkes yasaların kişilere göre uygulanmasını ve değiştirilmesini kanıksamış. 'Devlettir bu... Sever de döver de' diye düşünüyor.

Burada asıl ele almak istediğim konu mevduata uygulanan devlet güvencesi ve hükümetin bu konudaki tavrı ile ilgili. Türkiye'de son yıllarda yapılan bir düzenleme ile mevduatın 50

milyar liraya kadar olan kısmı devletin güvencesi altındaydı. Yani tasarruf sahibi, riskine hiç bakmadan, parasını istediği bankaya yatırabilirdi. Para yatırdığınız banka batarsa devlet sizin mevduatınızın 50 milyar liraya kadar olan kısmını ödemeyi taahhüt ediyordu (devlet her zaman olduğu gibi iyi ile kötü arasındaki farkı ortadan kaldırarak kötülerini teşvik ediyordu). Eğer 'Kardeşim, ben bankama güveniyorum. Benim bankam batmaz' diyorsanız, daha fazla parayı, riski üzerinizde kalmak koşuluyla, bankaya yatırabilirdiniz. Sonra -nedendir bilinmez- hükümet İmar Bankası'nda yönetimin devlete geçmesinden hemen önce mevduat üzerindeki devlet garantisini sınırsız hale getirdi. Bankada yönetim devlete geçince mudiler paralarını kendilerine sınırsız güvence vaat eden devletten talep ettiler. Bundan sonra konumuza ilişkin kayda değer iki tane olay gerçekleşti. Birincisinde Başbakan bir konuşmasında İmar Bankası mudilerine atfen 'para yatırırken bana mı güvündünüz?' (ki benden istiyorsunuz?) dedi. Askeri darbe döneminde bile rastlanmayan bir muhalefetsizlik döneminde yaşadığımız için kimseden tepki gelmedi hatta 'tarafsız' basın doğru bile buldu bu soruyu. Halbuki bu sorunun cevabı çok açık biçimde 'evet'ti. Çünkü kanunlar böyle söylüyordu. Hatta bizzat başbakanın kendisi, çıkardığı yasayla 'ben sadece devlete değil İmar Bankası'na da güveniyorum' diyen mudilerin risklerini de üstlenmişti. Ama burası Türkiye'ydi... Devlet vatandaşına 'benim kanunuma mı güvündün de iş yaptın?' diye sorma hakkına sahipti.

İkinci olay ise ödemeler esnasında gerçekleşti ve hükümet -aynı kanun tarafından korunuyor olmalarına rağmen- İmar Bankası mudilerine daha önce batan bankalarına yaptıklarından farklı bir ödeme planı getirip onlara devlete güvenmenin bedelini ödetti. Yönetim devrinden sonra hükümet önce 'çifte hesap' mazeretiyle bir müddet mudilere ödeme yapmadı. Sonra 'yahu burada batan para çok fazla, kasada bu kadar para yok' mazeretiyle ödemeleri üç seneye yaydı. (halbuki diğer bankalara el konulduğunda böyle bir sorun yaşanmadı. O zaman da 'hortumlanan' toplam miktar İmar Bankası'ndan daha mı azdı?) Sonuçta, devlet vatandaşa parasını ödeyecek ama mevduat sahibinin servetinin bir kısmına, devlete güvenmenin bedeli olarak, devlet tarafından el konulacak. Devlet bu davranışıyla yine ortalığı bulandırmış, kendisine güvenip üç beş milyarlık tasarrufunu daha fazla gelir umuduyla İmar Bankası'na yatıran emekliyi cezalandırırken, 50 milyarın üzerindeki mevduatı da güvence altına alarak zenginin kendi iradesiyle aldığı riski fakir halkın üzerine yıkarak ödüllendirmiştir (umarım, emeklinin, dulun, tüyü bitmemiş yetimin hakkını savunarak okuyucuyu etkileme taktiğim işe yaramıştır).

Konumuz Uzan Olayı ile sınırlı olsa da, Türkiye'de devletin vatandaşın hukuka ve devlete inancını sarsması bununla sınırlı değildir. Kamu arazisine gecekondurmuş adama tapu vererek, dürüstçe çalışıp ev almış adamı cezalandırır. Vergi affı çıkararak, vergisini zamanında ödemiş vatandaşı cezalandırır. Genel af çıkararak katili ödüllendirir, hayatında karınca ezmemiş vatandaşı cezalandırır. Deprem sigortası zorunlu olmasına rağmen sigorta yaptırmamış vatandaşın zararını diğerlerinin cebinden öder, sigorta yaptırmış vatandaşı cezalandırır. Dövizi sabit tutacağım der, sonra devalüasyon yapar, kendisine güvenip döviz cinsinden borçlananları cezalandırır vs. Bu örnekler böyle sürer gider. 18. yüzyıldan da örnek bulmak mümkün 21. yüzyıldan da.

Bazıları 'devlet, depremde mağdur olmuş adamın evini yaptırdıysa, şehre gelmiş sokakta yatan adamın başını sokacağı bir gecekondur kurmasına göz yumduysa ne olmuş?' diyebilir. Vergi aflarının başka türlü tahsile edilemeyecek vergilerin tahsilini kolaylaştırdığını iddia edebilir. Kısa vadeli bakış açısından zararsız hatta yararlı görünen bu uygulamalar uzun vadede izlenen tüm politikaların etkinliğini azaltmaktadır. Vergi mükellefleri nasılsa af çıkar diye vergilerini ödememekte, devlet ciddi vergi kayıplarına neden olmaktadır. Nasılsa göz yumulur mantığıyla yapılan binalar sadece görüntü kirliliği yaratmamakta insanların canlarını da tehdit eder hale gelmektedir. (Bugün olası bir Marmara Depreminde kalitesiz yapılaşma

nedeniyle yüzbinlere varan can kaybı beklenmektedir). Nasılsa bütün zararları devlete ödetiriz diye kimse sigorta yaptırmamakta bu yüzden sigorta sektörü bir türlü istenen performansı gösterememekte, her doğal afetten sonra bütçeye önemli bir yük binmektedir.

Devletin İmar Bankası'nda mevduatı bulunan mevduat sahiplerine karşı sözünü tutmamasının da olumsuz sonuçları ortaya çıkabilir (belki de çıktı biz bilmiyoruz). Mevduat sigortasının bir amacı da bankacılık sektöründe rekabetin korunmasıdır. Sigortanın olmadığı durumda tasarruf sahipleri sadece büyük bankaları tercih edecekler. Sistemde yoğunlaşma artacak ve bunun beraberinde azalan rekabetin getirdiği sorunlar yaşanacaktır. Yaşananlara bakarak tasarruflarını küçük bankalarda tutan mevduat sahiplerinin ilk tepkisinin paralarını bu bankalardan çekip daha büyük bankalara taşıması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü yaşananlar mevduatta devlet güvencesine güveni ortadan kaldırmıştır. Kimse artık devlet güvencesine güvenerek bir bankaya para yatırmaz. Sonuçta bankacılık kesimi ciddi zararlar görebilir.

4- Medyadaki tekelleşme, demokrasinin, piyasaların ve hukukun işleyişini olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye'de medya sahipliği birkaç büyük grubun ve devletin egemenliğinde olan bir faaliyet alanıdır. Bizler bu grupların onayından geçen haberleri alır geçmeyenlerden haberdar olamayız. Gruplar başka piyasalarda ya da siyasetteki hesaplaşmalarını basın gücünü de arkalarına alıp çözmeye çalışırlar. Bu durum günümüze özgü değildir. Ancak basında faaliyet gösteren firmaların güçleri arttıkça ve bu firmalar için basının sadece tali bir faaliyet alanı olmasıyla giderek daha olumsuz hale gelmiştir. Bu yazıda yine sadece Uzan olayı bağlamında basın gücünün olumsuz yönde kullanımına örnekler verilecektir. Ancak konuya ilgi duyanlar Bilgi Üniversitesi tarafından yayınlanan Medyakronik isimli kitapta çok daha geniş bir alandan çarpıcı örnekler bulabilirler. Bu bölümde yine Uzan olayı bağlamında medya ile ilişkili üç konuyu ele almak istiyorum: Devlet gücünü kullanarak medyayı kontrol etme, Medyayı kullanarak hükümetleri etkileme ve medyayı kullanarak yargıyı etkileme.

1- Devlet gücünü kullanarak medyayı etkileme: Türkiye'de medya gücünü elinde bulunduran üç önemli grubun ortak özelliği banka sahibi olmalarıdır. Daha da önemlisi bunlardan iki tanesinin bankası batık olduğu için devlete borçlu durumdadırlar. Hükümet İmar Bankası olayından sonra çıkardığı kanunla, 'bağımsız' TMSF aracılığıyla, Uzan Grubuna ait şirketlerin yönetimine el koymuştur. İmar Bankası'ndan yıllar önce batmış bir çok banka olmasına rağmen operasyonun bu bankadan başlaması bundan sonraki el koymanın da tesadüfi olacağı ve muhtemelen muhalif grupları hedef alacağı sinyalini göndermiştir. Bu durumda muhalefet önemli ölçüde oto-sansüre gitmek zorunda kalmıştır. Örneğin, Türkiye'de yaşamayan bir kişinin televizyon haberlerine ya da gazetelere bakarak Türkiye'de Genç Parti diye bir partinin seçimlere girdiğini anlaması mümkün değildir.

Bu durum Habertürk web sitesinin 17.03.2004 tarihli yayınında ağır bir şekilde dile getirilmektedir: ' Bu seçim kampanyasının renksiz geçmesinin nedeni AKP'nin kesinleşmiş zaferi değil, basının Ankara'ya kökten satılmış olmasıdır.....BDDK'yı makas gibi kullanan hükümet, bankacılık ile içiçe geçmiş olan medyayı tamamen susturmayı başarmış halde...Tüm medya sahiplerinin batmış ya da batmamış bankası var.. Hepsi BDDK'nın önünde diz çökmüş durumda. Bırakın muhalefet yapmayı, Ali Babacan ve eşinin Papermoon'a gitmesi gibi en masumane haberleri dahi yayınlamıyorlar..CHP'li milletvekillerinin kürsüde yaptığı eyleme dahi yer veremiyorlar.....Zarar eden Star gazetesi ve televizyonunun, Uzan borçlarını ödeyeceği gerekçesiyle müsadere edilmesi de korku ortamını artırmış durumda... Zarar eden bir gazete ile hangi Uzan borcu ödenecek? Basın özgürlüğüne karşı yapılan salvolar, kürsüde gazete yırtmalar, 'izine ayrılan' yazarlar giderek korku ortamını pekiştiriyor.....' Bir de

basında bazı yazarların mevcut hükümete muhalefet ettikleri gerekçesiyle seslerini kesilmesi dedikoduları var. Kuşkusuz bu konuda söylenenler spekülasyondan öteye gitmez ancak yıllardır basın dünyasında olan Nazlı Ilıcak'ın 19.03.2004 tarihli yazısında dile getirdikleri doğru ise hükümetlerin geçmişte bu tip işler yapmışlar ve bugün de yapabilirler. Yazıda aynen şu satırlar yer alıyor: 'Baykal, bazı köşe yazarlarının susturulduğunu söylüyor. Acaba bu tesbitinde haklı mı? Önce Tuncay Özkan Çukurova Yayın Grubu Başkanlığı'ndan ayrıldı. Tayyip Erdoğan ile arası iyi değildi ama, ben şahsen, Özkan'ın onun talimatıyla uzaklaştırıldığını sanmıyorum. Çünkü, Özkan, Mesut Yılmaz'ın ricası ile tepeden inme bir şekilde göreve gelmişti. İktidar değişince, işlevini kaybettiği için, Mehmet Emin Karamahmet onu uzaklaştırmış olabilir. ...Birkaç gündür Emin Çölaşan Hürriyet'teki yazılarını alışılmadık bir biçimde kesti. Hürriyet yönetimi onun yeniden yazmaya başlayacağını söylüyor. Yazmazsa, gelişmeler, AK Parti hükûmetine ve Tayyip Erdoğan'a fatura edilecektir. Mamafih, işin aslını bilenler, farklı bir yorum getiriyor: "Hürriyet yönetimi, epey bir süreden beri, hatta 3 Kasım seçimleri öncesinde bile, Emin Çölaşan'ın üslûbundan ve takıntılarından rahatsızlık duyuyordu. Ama, Çölaşan'ı işten çıkardıkları takdirde, onun Star'a veyahut Sabah grubuna geçeceğini ve kendilerine karşı bir yıpratma kampanyasının başını çekeceğini düşünüyorlardı. Bu yüzden Emin Çölaşan 'vazgeçilmez adam' olmuştu. Şimdi durum değişti. Star ufalanıp gitti, Sabah grubu ise Tayyip Erdoğan'ın gözüne girmek için büyük gayret sarfederken, Emin Çölaşan'ı istihdam etmeye hiç yanaşmaz." Doğan Grubu'nun eline Çölaşan'ı tasfiye etme fırsatı geçti. Ama, antidemokratik bir görüntü yaratma düşüncesiyle, tasfiyeden cayabilirler; Çölşan yeniden yazabilir. Bence hükûmet, bunu teşvik etmeli.' Bu yazıdan yukarıdaki tespitlere ek olarak anlıyoruz ki geçmişte bazı hükümetler gazetelerde kimin yazacağını belirlemişlerdi. Bugün de belirleyebilirler. Geçtiğimiz günlerde 'Bağımsız' TMSF'nun batık banka patronları ile yaptığı anlaşmaları açıklamasıyla daha önce marjinal olan bu tartışma daha geniş kitleler tarafından ele alınmaya başlandı. Örneğin Emin Çölaşan 26.03.2004 tarihinde Hürriyet gazetesinde şunları yazdı: 'İktidar miting meydanlarında, Meclis kürsüsünde ve her yerde aynı şeyi tekrarlıyor: "Hortuma damardan girdik. Hortumu kestik." Hiç ilgisi yok. İktidar hortuma sadece bir tek yerde, Uzan olayında girdi ve işin özünde tamamen haklıydı. Uzan olayı üzerine gidilmesi gereken gerçek bir "vaka" idi. Fakat burada akıllara takılan bir soru var: "Uzan Ailesi siyasete bulaşmasaydı, gazete ve televizyonu ile AKP iktidarına bindirmeseydi, muhalefet yapmasaydı, sert eleştiriler getirmeseydi, acaba aynı şey başına gelir miydi?" Bu sorunun yanıtını herkes kendi vicdanında vermelidir... Demek ki siyasete girenler içeri giriyordu. Öteki hortumcuların ise başına bir şey gelmiyordu! Örnek: İslamcı holdingler halkın milyarlarca dolarını üttüler. Türkiye ve Avrupa'da binbir yalanla, yüksek faiz vaatleriyle yüz binlerce kişiden, iyi niyetli Müslümanlardan para toplayıp battılar. Hükümetten bu konuda tık yok!.. Çünkü onlar İslamcı! Paraların bir bölümünü İslamcı partilere akıttılar. Bu konuyu önümüzdeki günlerde ayrıntılarıyla yazacağım. Şimdi işin bir başka boyutuna, batık bankalar olayına bakalım. İmar ve Türk Ticaret Bankası hariç, batık bankalarda 11 milyar dolar lüpledii. Bu rakam devletin alacağı. Yani bizim paramız.... Devlet bu banka patronlarının bir bölümüyle borçların tahsili konusunda anlaşmıştı. Bu anlaşmalar bir sır gibi saklanıyordu. Birkaç gün önce açıklandığında şaşırıldık! Örneğin Etibank'ta yaklaşık 900 milyon dolar batıran Dinç Bilgin'e en büyük kıyak sağlanmıştı. Borcunu ötekilere oranla çok daha uzun sürede, çok daha düşük faizle ödeyecekti. Niçin?.. Çünkü Dinç Bilgin'in yayın kuruluşlarına Turgay Ciner sahip olmuştu. Sabah ve atv ona aitti. Bu iki yayın kuruluşunun iktidar lehine yayın yapması, eleştirmekten uzak durması bu yolla sağlanmıştı. Borcu isterlerse ödeyecekler, isterlerse ödemeyecekler. Ödeseler bile – kendilerine iktidar tarafından sağlanan kolaylıklar nedeniyle- başka yayın kuruluşlarıyla, örneğin bizim grupla parasal açıdan tam bir haksız rekabet içinde olacaklar. Kendilerine hükümet tarafından sağlanan ayrıcalık açık ve net. Karşılığı ise yayın organlarında hükümeti eleştirmemek. Suskun kalmak. Aynı durum Türkiye Gazetesi ve TGRT için geçerli. Bu gazetenin sahibi Enver Ören aynı zamanda batık İhlas Holding'in sahibi. Orada da

vatandaşın yüzlerce milyon doları uçup gitti. Enver Ören'in yayın organları AKP iktidarının sözcüsü olarak görev yapıyor. Öyle yapmak zorunda. Başka çareleri yok. Demokles'in kılıcı patronların başı üzerinde bekliyor. Sıkıysa eleştirsinler, sıkıysa muhalefet yapsınlar! '

2- Medyayı kullanarak hükümetleri etkileme: Muhtemelen, iyi araştırılırsa medya-siyaset-ekonomi üçgenindeki piyasa dışı ilişkilerine ilişkin bundan daha fazlasını da bulmak mümkün olacaktır. Bu tartışmayı burada keserek, medya gücü ile ilişkili bir başka olguyu; medya gücünü kullanarak ekonomik avantajlar elde etme çabalarını yine Uzan'lar olayı çerçevesinde ele alacağım: Buradaki örneğim meşhur Motorola Davası. Motorola ile Telsim arasındaki davaya ilişkin ilk haberi okuduğumda bir anlam verememiştim. Haberlerin söylediğine göre Motorola'nın Telsim şirketinden alacağı vardı ve Telsim ödemekten kaçınıyordu. 'Banane' dedim içimden. 'Motorola'nın alacağı varsa neden mahkeme aracılığı ile değil de Hürriyet gazetesi aracılığıyla alacağını tahsil etmeye çalışıyor?'. Daha sonra haberler milli bir meseleye dönüşmeye başladı. 'Telsim borcunu ödemez ise yabancı yatırımcı gelmez'. (Böylece basın ve hükümet Türkiye'ye yabancı sermaye gelmemesinin sorumluluğunu da Uzan'lara yıkarak bu işten de sıyırdılar) O zaman 'herhalde Motorola mahkemeye gitti ama bizim hakimler Türk şirketi diye Telsim'i korudular' diye düşündüm. Çünkü daha önce bu tip eleştiriler duymuştum. Fakat daha sonra öğrendim ki dava Amerika'da görülüyor. Yani bizim adalet sistemimizle alakası yok. Sonuç olarak konunun hiçbir biçimde benimle alakası yok. Bir Türk vatandaşı olarak kendimi sorumlu hissetmem için hiçbir gerekçe yok. Motorola eğer alacağını alamıyorsa ya Amerikan mahkemelerinde bir sorun var ya da alacakta bir sorun var (bazı söylentiler ikincisinin daha doğru olduğunu söylüyor). İki şirket arasındaki borç-alacak sorunları nedeniyle bir ülkeye sermaye gelmeyecek olsa İngiltere ile ABD arasında hiç sermaye alışverişi olmamamsı gerekir. (Halbuki tam aksi). Öyleyse, bırakalım aralarında halletsinler. Peki neden bu kadar basın yoluyla konu gündemde tutulmaya çalışılıyor? Bence bu konudaki en açıklayıcı yazı 21.02.2004 tarihli Milliyet gazetesindeki köşesinde Meral Tamer'in çıktı. Zanlı kamuoyunda idam edilmiş olduğu için biraz gecikmiş olduğunu düşündüğüm bu yazıda Motorola'nın kamuoyu yaratma çabalarını bir şekilde milli mesela haline getirilip hükümete baskı yapıp parayı hükümetten tahsil etmeye çalıştığını iddia ediyor. Daha önce de Bayındır Grubunun Romanya'da batan bankasına ait borcun da bundan önceki hükümete ödettirildiğine değiniyor. Daha önce emekli Cumhurbaşkanı Demirel'in Motorola ihtilafını çözmek için Amerika'ya gittiği dedikodusuna yer veriyor. Yani bir nedenle mahkeme aracılığıyla alamadığı borcunu bize ödettirmeye çalışıyor. Bu arada en ilginç olan da bizim siyasetçilerin tutumu. İtalyan başbakanı Türkiye'deki İtalyan telekomünikasyon şirketini kurtarmak için, Amerikan Başkanı Amerikan şirketi Motorola'nın alacağını tahsil için kulis yaparken bizim siyasilerimiz bizi hiçbir şekilde ilgilendirmeyen bir konuda Türk şirketinin elini kolunu bağlıyor.

3- Uzan'ların adil yargılanması mümkün mü? 4 Temmuz 1954 tarihinde Marilyn Sheppard evinde ölü bulundu. Olayın tek tanığı ve şüphelisi eşi ünlü doktor Sam Sheppard idi. Deliller doktor Sheppard'ın aleyhineydi. Doktor'un gayrimeşru bir ilişkisinin ortaya çıkması da medya için iyi bir malzemeydi. Medya olayı takiben Doktor'u suçlu ilan etti ve hapse atılması yönünde çok geniş bir kampanya başlattı. Artık dava kamuya malolmuştu ve halk doktorun suçlu olduğuna inanmıştı. Juri sisteminin olduğu ABD de bu çok önemliydi. Jüri üyeleri Doktor Sheppard hakkında hükümlerini zaten dava başlamadan vermişlerdi. Tesadüfen dava başladığı tarihten iki hafta sonra genel seçimler vardı ve hem davanın hakimi hem de savcı seçimlerde adaydı. Bu nedenle her ikisi de dava süresince halkın genel eğilimlerine ters düşecek bir hareket yapmamaya dikkat ettiler. Dava esasında da hem basının davaya yakın ilgisi hem de suçlamaları devam etti. Hakim ise jürinin dış etkilerden korunması için hiçbir çaba sarfetmedi ve mahkemenin bir basın tarafından bir şov alanına çevrilmesine izin verdi.

Sonuçta Sam Sheppard cinayetten suçlu bulundu ve ömür boyu hapse mahkum oldu. Mahkumiyet kararının ardından Sheppard'ın annesi sonra da kayınpederi intihar etti. 16 Temmuz 1964'te Sheppard adil yargılanmadığı gerekçesiyle, hapiste 10 yıl geçirdikten sonra mahkeme kararıyla serbest bırakıldı. Yüksek mahkeme de basın aşırı baskısı ve hakim mahkemede kontrolü sağlayamaması nedeniyle Sheppard'ın adil yargılanmadığı kabul etti ve dava ikinci defa görülmeye başlandı. İkinci dava sonucunda jüri Sheppard'ın suçlu olmadığı kararına vardı. Suçlu olmadığı 'masum' olduğu anlamına gelmiyordu ama bir kişiyi hapse atmak için yeterli delil olmadığı anlamına geliyordu. Sheppard 46 yaşında aşırı alkolden tahrip olmuş vücudunun iflas etmesi nedeniyle öldü. Daha sonra Sheppard'ın oğlu günümüze kadar süren davalarla babasının sadece 'suçsuz' değil 'masum' da olduğunu ispat etmek için davalar açtı. Ama aradan geçen yıllar böyle bir iddianın ispatını imkansız hale getirmişti. Sam Sheppard davası basının mahkeme kararlarını etkilemesi tartışmalarının en önemli örneklerinden biri olarak kabul edilir. (Televizyonun Türkiye'ye ilk geldiği yıllarda bizi ekrana bağlayan ünlü 'Kaçak' dizisi de bu davadan esinlenmiştir) Basın Sam Sheppard davasından beri ABD'de en çok tartışılan konulardan biri 'yargı sürecinin başlamasından önce dava hakkında yoğun bir medya ilgisi olması durumunda jürinin adil bir karar vermesi mümkün müdür?' sorusudur. Bu davadan beri hakimlere jürinin basın etkisinden mümkün olduğu kadar etkilenmemesini sağlama ya da etkilenmiş jüri üyelerinin davadan uzaklaştırılması yetkisi verilmiştir. Bu çerçevede hakim davanın görüleceği yeri değiştirebilir, davayı medya baskısı sona erinceye kadar erteleyebilir, avukatlara jüri üyelerini önceden sorgulama ve dava hakkında önyargısı olan jüri üyelerini reddetmelerini sağlayabilir, basının etkisinde kalmaması için jüriyi izole edebilir vs. Uzan davasına dönersek... Basın sekiz aydır yoğun bir biçimde Uzan Grubunun suçlu olduğuna dair yayın yapmaktadır. Basın Uzan Grubu'nu kendi mahkemesinde yargılamış ve mahkum etmiştir. Bugün bir kamuoyu araştırması yapılsa halkın önemli bir çoğunluğunun Uzan Ailesi'ni suçlu olduğunu düşündüğü görülecektir. Bu çoğunluğun içinde mahallemizin bakkalı Hüseyin Abi, karşı komşumuz Neriman Teyze olduğu gibi davayı görececek hakimin ve soruşturmayı yürüten kişilerin de olduğu unutulmamalıdır (bunu özellikle yukarıdaki örneğe bakıp 'Türkiye'de jüri sistemi yok ki' diye düşünenler için yazdım). Hakim kendi düşüncesine göre, varsayalım ki, Uzan'ları haklı bile bulsa suçluları korumak gibi bir şaibe ile karşı karşıya kalacaktır. Bu yazdıklarımı abartılı bulanlara 23.03.2004 tarihinde Tercüman Gazetesinde Nuh Gönültaş tarafından yazılan köşe yazısını okumalarını tavsiye ederim: 'AK Parti'nin 28 Mart günü üç büyük ilde yüzde 58 oy alacağını öngören Tarhan Erdem'in anketinde, anamuhalefet partisinin yüzde 19'luk oy oranından sonra, yüzde 5,2'lik oranıyla üçüncü sırada Genç Parti vardı. Sanıyorum, İmar Bankası operasyonu ile yediği "hortumcu" damgasına ile gazetesi ve televizyonu da elinden alınmasına rağmen Cem Uzan'ın hâlâ üçüncü parti konumunda olması üzerinde biraz düşünmek gerekiyor! .....Şaşırtıcı olan, her türlü parasal kaynağına tedbir konulmuş olmasına rağmen Cem Uzan'ın seçim kampanyasını hiçbir sıkıntı çekmeden aynı hızla sürdürmesi.....Dikkatinizi çekti mi, İmar Bankası'na el konulmasından sonra, Genç Parti'ye yapılacak Hazine yardımına tedbir konulması için Anayasa Mahkemesi'ne başvuruldu. 3 Kasım 2002 seçimlerinde yüzde yedi oy alan Genç Parti, 11 trilyon lira Hazine yardımı almaya hak kazanmıştı. Anayasa Mahkemesi, Genç Parti'nin bu parasına tedbir konulmasını reddetti. Bu paranın da şu anda Cem Uzan'ın seçim kampanyalarında kullanıldığını hatırlatalım. Bizce Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bu kararın çok büyük bir önemi vardı. Bugüne kadar AK Parti iktidarını hiç memnun etmeyen kararlar veren Anayasa Mahkemesi'nin Genç Parti ile ilgili bu kararı, "derin Ankara"nın her şeye rağmen AK Parti'ye karşı Cem Uzan'ın arkasında olduğu anlamına da gelebilir! Her şeye rağmen GP ilerliyor' Görüldüğü gibi, Uzan'ı kafasında yargılamış ve mahkum etmiş olan Gönültaş, Genç Parti'nin de Uzan Grubu hakkındaki suçlamalar nedeniyle, yasal olarak hak etmesine rağmen, hazine yardımı almaması gerektiği kararına varmış. Bunu kişisel bir görüş olarak ortaya koyması sadece kendisini bağlar. Ancak Gönültaş bununla yetinmiyor. Yasal olarak kazanılmış bir hakkı kullanmasına izin verdiği için

HOMOEKONOMİKUS :: Murat Çokgezen

Uzan olayından alınacak dersler veya iktisatçılar için araştırma konuları (I-II-III)

Anayasa Mahkemesi'ni 'birilerinin' etkisinde kalmakla suçluyor. Eğer kamuyunda çok fazla tartışılmamış olan hazine yardımı konusunda mahkemeler bu kadar eleştirilebiliyorsa mahkemelerin, örneğin, Uzan Ailesi'nin suçsuz olduğuna hükmetmesi durumunda yazılacak yazıları varın siz düşünün.....